

Wojciech Klyta

Jednoosobowe spółki z ograniczoną odpowiedzialnością w wybranych państwach Unii Europejskiej

I. Wprowadzenie

Rada Wspólnot Europejskich przyjęła w dniu 3 listopada 1986 r. program tworzenia małych i średnich przedsiębiorstw¹. W ramach tego programu uchwalono w dniu 21 grudnia 1989 r. 12 dyrektywę Rady Wspólnot Europejskich w zakresie prawa spółek, dotyczącą jednoosobowych spółek z ograniczoną odpowiedzialnością². Dyrektywa ta oparta jest na art. 54 Traktatu Rzymskiego.

Zauważyć należy, iż od uchwalenia dyrektywy upłynęło niemalże dziesięć lat³, pomimo to problemy związane z istnieniem i działalnością jednoosobowych spółek są przedmiotem ożywionej dyskusji⁴. Niniejsza praca

¹ Opubl. w: *Amstblatt der Europäischen Gemeinschaften (Abl.)* Nr C. 287.

² Opubl. w: *Abl.* Nr I L 395; zob. polski przekład dyrektywy [w:] *Prawo Wspólnot Europejskich a prawo polskie. Prawo spółek*, red. nauk. M. Safjan, Warszawa 1996, s. 165 i nast.

³ Dyrektywa została przyjęta przez prawie wszystkie państwa należące do Unii Europejskiej.

⁴ M. L u 11 e r, *Die Entwicklung der GmbH in Europa und in der Welt*, [w:] *Festschrift 100 Jahre GmbH-Gesetz*, Koln 1992, s. 49 i nast.; M. L u 11 e r, *Missglickte Rechtsangleichung: das Chaos der Ein-Personen-Gesellschaft in Europa*, [w:] *Festschrift für Hans Erich Brandtner zum 70. Geburtstag*, Koln 1996, s. 81 i nast.; V. O c h s, *Die Einpersonengesellschaft in Europa. Eine rechtsvergleichende Studie zum Recht der Einpersonengesellschaft in Europa. Eine rechtsvergleichende Studie zum Recht der Einpersonengesellschaft in Deutschland, Frankreich, Italien, England*, Baden-Baden 1997, s. 21 i nast. Co do opracowań dotyczących prawa spółek poszczególnych państw europejskich zobacz np: *Das*

stanowi próbę naszkicowania niektórych wątków tej dyskusji. Będzie też mowa o rozwiązaniach przyjętych odnośnie do tej formy spółki w niektórych państwach należących do Unii Europejskiej, a mianowicie w Niemczech, Francji, Włoszech i Anglii. Podkreślić należy, iż dyrektywa dotyczy tylko spółek z ograniczoną odpowiedzialnością. Stanowią one bardzo rozpowszechnioną formę spółek⁵.

W zakresie jednoosobowych spółek z ograniczoną odpowiedzialnością istniały na kontynencie europejskim znaczne różnice. W niektórych państwach uważano taką formę za niedopuszczalną, niezależnie od tego, czy spółka została założona pierwotnie przez jedną osobę, czy też powstała wskutek następczego połączenia się udziałów w jednej ręce⁶. W innych akceptowano możliwość następczego zjednoczenia się wszystkich udziałów w jednym ręku⁷.

Na marginesie zauważyć należy, że pomimo uchwalenia dyrektywy, o której mowa, poszczególne systemy prawne różnią się znacznie w omawianym zakresie⁸. Zgodnie z zasadą wyrażoną w art. 2 ust. 1 dyrektywy: „Spółka może mieć jednego współnika w momencie jej zakładania, jak również w wyniku zgromadzenia wszystkich udziałów przez jedną osobę (spółka

System der Kapitalgesellschaften im Umbruch - ein internationaler Vergleich, herausgegeben von G.H. Roth, Koln 1990, s. 1 i nast.; *Die GmbH-Rechte in den EG-Staaten*, herausgegeben von der Centrale für GmbH Dr. Otto Schmidt, Koln 1993, s. 1 i nast.; *EU - Handbuch Gesellschaftsrecht*, herausgegeben von G. Hohloch, Berlin-Heme 1997, s. 1 i nast.; *Die Gesellschaft mit beschränkter Haftung im internationalen und europäischen Recht*, 2. völlig neu bearbeitete Auflage herausgegeben von P. Behrens, Berlin-New York 1997, s. 1 i nast.

⁵ W Niemczech działa ok. 700 000 spółek z o.o. i tylko 3000 spółek akcyjnych. We Włoszech istnieje ok. 595 785 spółek z o.o. oraz 95 807 spółek akcyjnych. W Anglii zarejestrowanych jest ok. 1092 747 *private limited company* i 13297 *public limited company*. Natomiast we Francji istnieje ok. 591 102 spółek z o.o. i 169 296 spółek akcyjnych.

⁶ Do państw tych należały: Hiszpania, Grecja, Włochy, Irlandia i Anglia.

⁷ Do czasu uchwalenia dyrektywy jednoosobową spółką z o.o. można było założyć w Niemczech, Holandii, Danii, Francji i Belgii, natomiast w Luksemburgu odpowiedni projekt ustawy znajdował się w przygotowaniu.

⁸ Wskazać tu należy np. na prawo portugalskie, które przewiduje szczególną formę jednoosobowego przedsiębiorstwa z o.o. Jednakże taki twór w praktyce w ogóle nie jest wykorzystywany, natomiast do założenia spółki z o.o. nadal wymagane jest uczestnictwo co najmniej dwóch założycieli (art. 197 portugalskiego kodeksu spółek handlowych), a do założenia spółki akcyjnej potrzebny jest udział pięciu akcjonariuszy-założycieli (art. 297 portugalskiego kodeksu spółek handlowych). Zobacz bliżej M. L u 11 e r, *Missglickte...*, s. 87.

jednoosobowa)". Przepisy dyrektywy próbują także zapobiec niebezpieczeństwom związanym z istnieniem jednego tylko wspólnika. W konsekwencji art. 2 ust. 2 stanowi: „Oczekując na harmonizację przepisów dotyczących przepisów krajowych w dziedzinie prawa grup spółek, ustawodawstwa państw członkowskich mogą wprowadzić specjalne regulacje lub sankcje: jeżeli jedna osoba jest wspólnikiem wielu spółek lub jeśli jedna spółka jednoosobowa lub inna osoba prawna jest jedynym wspólnikiem spółki”.

Dyrektywa dotyczy wprawdzie spółek z ograniczoną odpowiedzialnością. Jednakże w myśl art. 6 dyrektywy, jej przepisy powinny znaleźć zastosowanie również do jednoosobowych spółek akcyjnych, jeżeli dane państwo członkowskie dopuszcza taką formę korporacji⁹.

II. Jednoosobowa spółka z ograniczoną odpowiedzialnością w prawie niemieckim

1. Uwagi wstępne

Przepisy niemieckiej ustawy o spółkach z o.o. nie zawierają definicji spółki z ograniczoną odpowiedzialnością. Istotne cechy tej formy spółki wynikają z postanowień rozdziału pierwszego i drugiego wspomnianej ustawy¹⁰. Spółka z o.o. (*Gesellschaft mit beschränkter Haftung*) wyposażona jest w osobowość prawną składać się może z jednego lub większej liczby wspólników, posiada kapitał zakładowy podzielony na udziały. Może być utworzona w każdym ustawowo dopuszczalnym celu. Wspólnikami mogą być osoby fizyczne, prawne oraz związki osób nie posiadające osobowości prawnej. Ustawodawca niemiecki przewiduje także szczególne wymagania, które spełniać powinna jednoosobowa spółka z ograniczoną odpowiedzialnością. Może ona zostać zgłoszona do rejestru handlowego tylko wówczas, gdy jedyny wspólnik opłaci kapitał zakładowy w ustawowo wymaganej wysokości, natomiast wniesienie pozostałej części wkładu

⁹ J. Modrzejewski, *Komentarz do dwunastej dyrektywy Rady Wspólnot Europejskich*, [w:] *Prawo Wspólnot...*, s. 173.

¹⁰ Zobacz § 1, 2, 5, 11 i 13 ustawy z dnia 20 IV 1892 r. o spółkach z ograniczoną odpowiedzialnością; zobacz także polski przekład tej ustawy [w:] S. H a m b u r a, A. Ł u - k a s i k, *Niemieckie ustawy o spółce z o.o. i spółce akcyjnej*, wyd. 2, Warszawa 1999.

pieniężnego musi zostać przez tego wspólnika zabezpieczone¹¹. Ponadto § 19 ustawy o spółkach z ograniczoną odpowiedzialnością przewiduje dalsze wymagania w przypadku połączenia się wszystkich udziałów w spółce w jednym ręku w ciągu trzech lat od wpisania spółki do rejestru handlowego. Natomiast w myśl § 35 ustawy, do czynności zawartych pomiędzy wspólnikiem a spółką znajdują zastosowanie przepisy § 181 BGB. Ponadto takie czynności powinny zostać niezwłocznie zaprotokołowane.

Jednoosobowe spółki z o.o. są w Niemczech bardzo rozpowszechnione. Istnieją tam również mniej liczne jednoosobowe spółki akcyjne i jednoosobowe spółki komandytowo-akcyjne¹².

2. Spór dotyczący natury prawnej jednoosobowej spółki

Rozważania nad istotą jednoosobowych spółek należy rozpocząć od skrótowego przedstawienia koncepcji próbujących wyjaśnić istotę osób prawnych. Ich natura jest - począwszy od wieków średnich - sporna¹³. Stanowi ona przedmiot licznych teorii¹⁴. Podkreślić wypada, iż jedynie za pomocą figury osoby prawnej możliwe jest oddzielenie pewnej części majątku osoby fizycznej i jego prawne wyodrębnienie¹⁵.

Z licznych wysuwanych w doktrynie teorii próbujących wyjaśnić istotę osób prawnych na szczególną uwagę zasługują: stworzona przez C.F. Savigny'ego teoria fikcji oraz sformułowana przez O. Gierkego teoria organiczna. Teoria fikcji oparta jest na dwóch przesłankach. Pierwszą z nich jest założenie, że nie może istnieć prawo bez podmiotu. Natomiast drugą z nich stanowi twierdzenie, iż podmiotem prawa może być jedynie człowiek. W myśl tej teorii możliwość przyznania pewnemu związkowi osób praw i obowiązków uzasadniona musi zostać stworzeniem pewnej fikcji.

¹¹ G.H. Roth, [w:] H. A l l m e p p e n, G.H. Roth, *Gesetz betreffend die Gesellschaften mit beschränkter Haftung*, (GmbHG), München 1997, s. 90 i nast.

¹² V. O c h s, *Einpersonengesellschaft...*, s. 35.

¹³ Podkreślić trzeba, iż pojęcie „osoba prawna” zostało wprowadzone do niemieckiego języka prawniczego przez Georga Arnolda Heise w 1807 r. W. F l u m e, *Allgemeiner Teil des Bürgerlichen Rechts*, Erster Band, Zweiter Teil, *Juristische Person*, Berlin-Heidelberg-New York-Tokyo 1983, s. 1.

¹⁴ A. S t e l m a c h o w s k i, *Czy kryzys osoby prawnej?*, RPEiS 1968, z. 3, s. 199; M. P a z d a n, *Niektóre konsekwencje teorii organów osoby prawnej*, Prace Prawnicze UŚI 1971, t. II, s. 201.

¹⁵ V. O c h s, *Einpersonengesellschaft...*, s. 47.

Osoby prawne stanowią zatem sztucznie stworzoną, czysto intelektualną konstrukcją. Teoria ta dominowała niemalże w całym dziewiętnastym stuleciu¹⁶.

Jednakże stopniowo coraz bardziej rozpowszechniała się teoria organiczna¹⁷. Zarzuty zwolenników tego ujęcia dotyczyły drugiego z wskazanych wyżej założeń teorii fikcji. Kwestionowano tezę, iż podmiotem praw i obowiązków może być jedynie człowiek. Zauważyć należy, iż zwolennicy tej teorii byli jednocześnie przeciwnikami istnienia jednoosobowej spółki. W myśl założeń teorii organicznej, nowoczesne spółki handlowe stanowią czyste związki osób wytworzone w drodze rozwoju historycznego. Natomiast majątek tych spółek powinien pełnić funkcje integracyjne. Związek osób ma realną osobowość, która przez proces jego tworzenia jest jedynie uznana, ale nie jest kreowana od nowa. Byt ten jest różny od poszczególnych osób, które go tworzą. Połączenie jednostek w osobę prawną nie stanowi zwykłej ich sumy, ale daje nową jakość. Jeżeli zatem zabraknie niezbędnej przesłanki istnienia osoby prawnej w postaci większej liczby osób, to musi ona zostać rozwiązana. W konsekwencji jeden wspólnik nie jest w stanie stworzyć realnego bytu różnego od siebie. Założenia teorii organicznej są zatem nie do pogodzenia z istotą jednoosobowej spółki¹⁸.

Teoria, o której mowa, nie przeszkodziła jednak w dalszym rozwoju jednoosobowych spółek. Pod koniec dwudziestego wieku spór dotyczący istoty osób prawnych wygasa. Coraz częściej podkreśla się, iż z poszczególnych teorii nie można wysnuć żadnych praktycznych wniosków. Jedynie na gruncie konkretnych pozytywnych przepisów można określić cechy konkretnej osoby prawnej i zakres przysługującej jej zdolności¹⁹.

3. Zasada umowna w prawie niemieckim

W dawniejszej doktrynie i orzecznictwie niemieckim przyjmowana była zasada umowna (*Vertragsprinzip*). W myśl tej zasady, do utworzenia spółki

¹⁶ Zobacz wyczerpujące omówienie tej teorii w: W. Flum e, *Die juristische...*, s. 3 i nast.

¹⁷ O. von Gierke, *Das Wesen der Menschlichen Yerbande*, Darmstad 1962, s. 26 i nast.

¹⁸ W. Flum e, *Die juristische...*, s. 117.

der juristischen Person eine Neubesinnung, RabelsZ 1999, s. 105 i nast.

z ograniczoną odpowiedzialnością wymagano zawarcia umowy pomiędzy co najmniej dwoma współnikami, natomiast założycieli spółki akcyjnej powinno być przynajmniej pięciu. Jednakże zasada ta w praktyce bywała bardzo często omijana poprzez założenie spółki przy udziale figurantów. Dopuszczano jednocześnie możliwość dalszego istnienia spółki w przypadku połączenia się wszystkich udziałów w jednym ręku. Podstawę dla takiego poglądu stanowił fragment Digestów: *jed si universitas ad unum redit, magis admittitur posse eum convenire et conveniri, cum ius omnium in unum reciderit et stet nomen universitatis*²⁰.

Dawne orzecznictwo niemieckie prezentowało stanowisko, iż jednoosobowa spółka z ograniczoną odpowiedzialnością stanowi twór nie dający się teoretycznie w sposób przekonujący uzasadnić, jednakże jest on zwyczajowo przyjęty. Natomiast praktyka życia gospodarczego przemawia za potrzebą zaakceptowania takiego tworu²¹.

Ostatecznie ustawodawca niemiecki, nowelizując ustawą z dnia 4 lipca 1980 r.²² ustawę o spółkach z ograniczoną odpowiedzialnością, dopuścił możliwość założenia spółki przez jedną osobę. Natomiast możliwość założenia jednoosobowej spółki akcyjnej wprowadzono dopiero na mocy ustawy o małych spółkach akcyjnych i deregulacji prawa akcyjnego z dnia 2 sierpnia 1994 r.²³

4. Inne teorie próbujące wyjaśnić istotę osób prawnych prezentowane w prawie niemieckim

W tym miejscu wskazać należy na różnorodne teorie ujmujące przedsiębiorstwo jako przedmiot stosunków prawnych²⁴. Niemalże całkowicie zapomniana jest sformułowana w 1865 r. przez W. Endemanna teoria podmiotowości prawnej przedsiębiorstwa. Uważał on, iż przedsiębiorstwo jest składnikiem życia gospodarczego i zarazem swoistego rodzaju orga-

²⁰ D. 3,4,7,2.

²¹ Entscheidungen des Bundesgerichtshofs in Zivil Sachen (BGHZ) 21, s. 384.

²² Bundesgesetzblatt (BGBl.) I. S. 836.

²³ BGBl. I 1994, 1961.

²⁴ Zobacz wyczerpujące omówienie poszczególnych teorii mających na celu upodmiotowienie przedsiębiorstwa w: T. R a i s e r, *Das Unlernehmen ais Organisation, Kritik und Erneuerung der juristischen Unternehmenslehre*, Berlin 1969, s. 69 i nast.

nizmem. Jest zatem czymś więcej niż przedmiotem praw rzeczowych lub też obligacyjnych²⁵.

Natomiast E. I. Bekker stworzył koncepcję majątku celowego wyposażonego w osobowość prawną. Przedmiot jego zainteresowania stanowił upodmiotowiony majątek służący określonej celowi²⁶.

Wskazać także należy na stworzoną przez heskiego sędziego Hasenpfluga koncepcję podmiotowości prawnej przedsiębiorstwa prowadzonego pod firmą²⁷. Uważał on, iż prowadzone pod firmą przedsiębiorstwo winno być uważane za podmiot stosunków cywilnoprawnych, jeżeli chodzi o prawa i obowiązki wynikające z czynności handlowych. Austriacki uczyony Oskar Pisko postulował - w przedłożonym w 1910 r. projekcie ustawy - wprowadzenie zasady ograniczonej do określonej sumy lub pewnego kompleksu majątkowego odpowiedzialności kupca. Podstawą dla takiej odpowiedzialności miała być wola stron objawiająca się w ogłoszeniu sumy odpowiedzialności i świadomości klientów przy zawieraniu umów istnienia takiego ograniczenia²⁸.

Interesujące jest, iż koncepcja jednoosobowego przedsiębiorstwa z ograniczoną odpowiedzialnością została w 1926 r. wprowadzona w życie w Księstwie Liechtenstein oraz w Portugalii w 1986 r.²⁹

III. Jednoosobowe spółki z ograniczoną odpowiedzialnością we Francji

1. Uwagi wstępne

W Niemczech spółka z ograniczoną odpowiedzialnością stanowi formę pośrednią pomiędzy spółkami akcyjnymi a spółkami osobowymi³⁰, natomiast we Francji przeważa pogląd, iż element osobowy (*intuitus personae*) stanowi istotną cechę spółki z ograniczoną odpowiedzialnością (*societe a responsabilite limitee*)³¹. Jest ona często nazywana spółką komandytową

²⁵ T. R a i s e r, *Das Unternehmen...*, s. 76.

²⁶ T. R a i s e r, *Das Unternehmen...*, s. 74.

²⁷ T. R a i s e r, *Das Unternehmen...*, s. 71.

²⁸ V. O c h s, *Einpersonengesellschaft...*, s. 49.

²⁹ V. O c h s, *Einpersonengesellschaft...*, s. 51.

³⁰ P. H o m m e l h o f f, *Die deutsche GmbH im System der Kapitalgesellschaften*, [w:] *System...*, s. 26.

bez komandytariuszy³². Jeżeli korporacja taka przybierze formę spółki jednoosobowej, to określana jest mianem *enterprise unipersonnelle a responsabilite limited*. Spółki z ograniczoną odpowiedzialnością uregulowane są w przepisach art. 34 do 69 ustawy z dnia 24 lipca 1966 r. o spółkach handlowych. Natomiast jednoosobowa korporacja w prawie francuskim stanowi wariant spółki z ograniczoną odpowiedzialnością³⁴. W myśl art. 1832 ust. 2 francuskiego k.c., spółka w przypadkach przewidzianych przez ustawę może powstać na mocy woli jednego współnika. Podkreślić należy, iż możliwość taką zawiera art. 34 ustawy o spółkach handlowych z 1966 r.

2. Rozwój jednoosobowych spółek we Francji

We Francji figura prawna spółki akcyjnej została wprowadzona ustawą z dnia 24 lipca 1867 r. Natomiast spółka z ograniczoną odpowiedzialnością przyjęta została przez francuskiego ustawodawcę w 1925 r.³⁵ Wskazane ustawy nie zawierały przepisów zakazujących tworzenia jednoosobowych spółek. Jednakże orzecznictwo i piśmiennictwo stały na stanowisku, iż założenie spółki przez jedną osobę powoduje *ipso iure* jej nieważność. Natomiast późniejsze zgromadzenie się udziałów w jednym ręku prowadzić powinno do rychłego rozwiązania spółki. Taki stan prawny łączył się z licznymi niedogodnościami. Ustawodawca francuski stopniowo próbował złagodzić te trudności. Wskazać tu można na art. 9 ustawy o spółkach handlowych z dnia 24 lipca 1966 r. Przepis ten stanowił, iż zgromadzenie wszystkich udziałów lub akcji w jednym ręku nie prowadzi do likwidacji spółki, natomiast jeżeli taki stan nie zostanie „uzdrowiony” w ciągu jednego roku, każda osoba zainteresowana może zwrócić się do sądu o rozwiązanie spółki. Zasada ta została rozciągnięta na wszystkie korporacje, także na spółki prawa cywilnego. Powyższa reguła została następnie zastąpiona przez art. 1844 ust. 1 francuskiego k.c. Norma ta stanowiła: „Połączenie się wszystkich udziałów w jednym ręku nie prowadzi samo przez się do automatycznego rozwiązania spółki. Jednakże każdy zainteresowany

³² M. L u l l e r, *Die Entwicklung...*, s. 61.

³³ P. B e h r e n s, *Die Gesellschaft...*, s. 268.

³⁴ V. O c h s, *Einpersonengesellschaft...*, s. 103.

³⁵ A. M a i e r - B r i d o u, *Die GmbH in Frankreich, [w:] Die GmbH-Rechte...*, s. 79.

może się domagać rozwiązania spółki, jeżeli taka wada nie zostanie usunięta w ciągu jednego roku. Sąd może odroczyć likwidację na, co najwyżej, sześć miesięcy. Nie można nakazać likwidacji, jeżeli w czasie orzekania wada została usunięta".

Jednakże traktowanie jednoosobowej spółki jako stanu przejściowego nie zaspokajało potrzeb obrotu. Ustawodawca francuski zatem ustawą z dnia 12 lipca 1985 r. wprowadził możliwość założenia jednoosobowej spółki z ograniczoną odpowiedzialnością³⁶.

3. Natura prawna jednoosobowej spółki z ograniczoną odpowiedzialnością w prawie francuskim

Prawo francuskie zawiera cały szereg zasad, które są sprzeczne z istotą jednoosobowej spółki³⁷. Wskazać tu należy przede wszystkim na art. 1832 francuskiego k.c. Zgodnie z tym przepisem, podstawą istnienia spółki jest zgodna wola co najmniej dwóch osób, czyli umowa. Stosunki umowne istnieją zatem przez cały okres istnienia spółki - od chwili jej założenia aż do likwidacji.

We Francji powszechnie przyjmuje się, iż wspólnicy muszą wykazywać tzw. *affectio societatis*. Zgodnie z tą regułą strony umowy spółki muszą mieć zamiar współpracy w celu osiągnięcia wspólnego celu gospodarczego³⁸.

Zauważyć należy, iż teoria umowna nie wyjaśnia należycie szczególnych właściwości spółek kapitałowych. Coraz większym zainteresowaniem cieszy się ostatnio teoria instytucyjna. W myśl jej założeń, spółka nie stanowi tworu powstałego na mocy zasady swobody umów, lecz raczej jest instytucją prawną (*institution legale*).

Podsumowując powyższe rozważania, należy stwierdzić, iż orzecznictwo francuskie, kierując się wyżej wskazanymi zasadami, nie wywarło żadnego wpływu na rozwój jednoosobowych spółek. Interwencja w tej mierze ze strony ustawodawcy wydawała się niezbędna. Wreszcie prawodawca francuski - korzystając z wzorów niemieckich - zdecydował się na wprowadzenie figury prawnej jednoosobowej spółki z ograniczoną odpowie-

³⁶ Ustawa Nr 85-697.

³⁷ V. Ochs, *Einpersonengesellschaft...*, s. 107.

³⁸ V. Ochs, *Einpersonengesellschaft...*, s. 109.

³⁹ V. Ochs, *Einpersonengesellschaft...*, s. 110.

działnością. Na obszarze prawa handlowego bardzo często można zauważyć wzajemne przenikanie się zasad zaczerpniętych z różnych systemów prawnych. W konsekwencji zbliżenie poszczególnych prawodawstw następuje niejako samodzielnie. Mimo wszystko jednoosobowe spółki odgrywają obecnie we Francji bardzo znikomą rolę⁴⁰.

IV. Jednoosobowe spółki z ograniczoną odpowiedzialnością we Włoszech

1. Wprowadzenie

We Włoszech spółka z ograniczoną odpowiedzialnością (*societa a responsabilita limitata*) jest osobą prawną. Za zobowiązania korporacji odpowiada jedynie jej majątek⁴¹. Istotne cechy tej spółki wynikają z art. 2472-2497 włoskiego k.c. Jest ona wprawdzie samodzielną formą, jednakże ta skromna regulacja uzupełniana jest przepisami dotyczącymi spółki akcyjnej⁴². Spółka z ograniczoną odpowiedzialnością określana jest niekiedy jako forma spółki akcyjnej⁴³. Począwszy od 3 marca 1993 r. spółka z ograniczoną odpowiedzialnością może być założona przez jedną osobę (*societa a responsabilita limitata unipersonale*). Jednakże, jeżeli chodzi o kwestię ograniczonej odpowiedzialności jedynego wspólnika, włoski kodeks cywilny przewiduje pewne ograniczenia. W myśl art. 2497 ust. 2 włoskiego k.c., jedyny wspólnik odpowiada za zobowiązania w sposób nieograniczony, jeżeli jest on osobą prawną lub uczestniczy w innej spółce kapitałowej. Ponadto nieograniczona odpowiedzialność wspólnika powstaje wówczas, gdy nie wniósł on wkładów w sposób przewidziany prawem. Wreszcie naruszenie przepisów o publikacji danych wywołuje skutek w postaci utraty przywileju ograniczonej odpowiedzialności przez jedynego wspólnika.

Zauważyć należy, iż początkowo spółka z o.o. odgrywała we Włoszech bardzo niewielką rolę. Założyciele wybierali nawet dla bardzo małych

⁴⁰ V. Ochs, *Einpersonengesellschaft...* s. 107.

⁴¹ R. Seibold, C. Vergine, [w:] *EU-Handbuch...* (Italien), s. 59.

⁴² P. Winkler, *Die GmbH in Italien, Centrale...*, s. 150; A. Borgiaoli, *Die GmbH in Italien*, [w:] *Die GmbH-Rechte...*, s. 74.

⁴³ M. Muller, *Die Entwicklung...* s. 60.

przedsiębiorstw formę spółki akcyjnej⁴⁴. Jednakże w ostatnim czasie sytuacja zmieniła się na korzyść spółki z o.o.

2. Natura prawna jednoosobowej spółki w prawie włoskim

Na prawo włoskie znaczny wpływ wywarło prawo francuskie⁴⁵. Pod rządami kodeksu handlowego z 1882 r. przyjmowano - podobnie jak we Francji - zasadę, iż zjednoczenie się wszystkich akcji w jednym ręku stanowi przyczynę rozwiązania spółki⁴⁶.

Pierwszym krokiem w kierunku uznania jednoosobowych spółek było orzeczenie włoskiego Sądu Najwyższego (*Corte di Cassazione*) z dnia 5 lipca 1928 r., w którym stwierdzono, że połączenie się wszystkich udziałów w jednej ręce jest bez znaczenia dla stosunków zewnętrznych spółki⁴⁷. Judykat ten wywołał w piśmiennictwie ożywioną dyskusję na temat dopuszczalności istnienia jednoosobowych spółek. Jedni opowiadali się przeciwko takiej figurze prawnej, inni natomiast twierdzili, iż z punktu widzenia interesów wierzycieli liczba współników jest bez znaczenia⁴⁸. W 1942 r. włoski ustawodawca dokonał gruntownej reformy prawa cywilnego i handlowego. W kodeksie cywilnym zostały zamieszczone dwa przepisy dotyczące jednoosobowych spółek: art. 2362 dotyczący spółki akcyjnej oraz identycznie brzmiący art. 2497 dotyczący spółki z ograniczoną odpowiedzialnością. Artykuł 2362 stanowił, że „w przypadku niewypłacalności spółki, za zobowiązania powstałe w czasie, gdy wszystkie akcje należały do jednej osoby, odpowiada ta osoba w sposób nieograniczony”. W konsekwencji połączenie wszystkich akcji w jednym ręku nie prowadziło ani do wykreślenia spółki, ani do jej likwidacji. Powodowało jedynie - w wypadku niewypłacalności korporacji - powstającą *ex lege* osobistą odpowiedzialność współnika lub akcjonariusza.

⁴⁴ Interesujące jest, że włoski kodeks handlowy z 1882 r. nie zawierał żadnego ustawowego minimum kapitału akcyjnego, natomiast w latach 1942-1977 minimum to wynosiło jedynie milion lirów. Od 1977 r. minimalna wysokość kapitału akcyjnego wynosi 200 milionów lirów. P. W i n k I e r, *Die GmbH in Italien*, [w:] *Die GmbH-Rechte...* s. 151.

⁴⁵ A. B o r g i o l l i, *GmbH in Italien*, [w:] *Die GmbH-Rechte...* s. 72; V. O c h s, *Einpersonengesellschaft...*, s. 147.

⁴⁶ V. O c h s, *Einpersonengesellschaft...*, s. 147.

⁴⁷ V. O c h s, *Einpersonengesellschaft...*, s. 147.

⁴⁸ Zob. bliżej V. O c h s, *Einpersonengesellschaft...*, s. 148 i powołana tam literatura.

Pierwotne założenie spółki przez jednego wspólnika było nadal niedopuszczalne ze względu na sprzeczność z zawartą w art. 2247 włoskiego k.c. zasadą umowną. Naruszenie tej zasady powodowało - w myśl art. 2332 włoskiego k.c. - nieważność spółki. W celu obejścia tego zakazu korzystano zazwyczaj z pomocy figurantów. Sytuacja, w której założyciele lub wspólnicy posiadali udziały w dobrej wierze, nie prowadziła do rozwiązania spółki. Inaczej traktowano przypadki, w których byli oni jedynie powiernikami, natomiast w rzeczywistości wszystkie udziały należały do jednego wspólnika.

Taki stan prawny obowiązywał aż do przyjęcia przez Włochy dwunastej dyrektywy o spółkach jednoosobowych w dniu 3 marca 1993 r. Jednakże współcześnie taka forma korporacji niezwykle rzadko występuje w obrocie⁴⁹.

3. Jednoosobowa spółka osobowa w prawie włoskim

Pewną osobliwością przewidzianą przez prawo włoskie jest figura prawna jednoosobowej spółki osobowej. Wspólnicy takiej spółki odpowiadają za jej zobowiązania osobiście. W konsekwencji założenie jej przy wykorzystaniu „usług” figuranta jest bez znaczenia. Jednoosobowa spółka osobowa powstaje przez połączenie się wszystkich udziałów w jednym ręku. W takim wypadku art. 2272 ust. 4 włoskiego k.c. przewiduje sześciomiesięczny termin do uzupełnienia wymogu istnienia przynajmniej dwóch wspólników. Po bezskutecznym upływie tego terminu taka spółka powinna zostać rozwiązana⁵⁰.

V. Jednoosobowe spółki w Wielkiej Brytanii

1. Uwagi wstępne

Brytyjskie prawo spółek przewiduje dwie formy spółek kapitałowych, a mianowicie: *public company* oraz *private company*. Te dwie formy korporacji stanowią warianty szerszej grupy tzw. *registered company*⁵¹. Forma *public limited company* przewidziana jest dla dużych przedsiębiorstw,

⁴⁹ V. Och s, *Einpersonengesellschaft...*, s. 152.

⁵⁰ V. Och s, *Einpersonengesellschaft...*, s. 152.

⁵¹ G. Morse, *Company Law*, London 1991, s. 38.

natomiast *private limited company* wykorzystywana powinna być dla potrzeb małych i średnich przedsiębiorstw. W piśmiennictwie ten ostatni rodzaj spółki określany jest jako przypadkowy produkt historii prawa⁵².

Rozważania należy rozpocząć od stwierdzenia, że *private limited company* występować może w trzech postaciach, a mianowicie jako *private company limited by shares*, *private company limited by guarantee* oraz jako *unlimited company*⁵³. Pierwsza forma spółki posiada kapitał nominalny, jednakże bez ustawowo określonego minimum. Jest ona także najbardziej rozpowszechniona. Drugi typ spółki może być określony jako korporacja z ograniczonym obowiązkiem dopłat. Wspólnicy takiej spółki są zobowiązani do pokrycia - w przypadku likwidacji - długów spółki do wysokości określonej w „memorandum” sumy. Natomiast członkowie *unlimited company* odpowiadają osobiście za jej zobowiązania.

Ustawodawca brytyjski, przyjmując dwunastą dyrektywę, dopuścił możliwość założenia *private limited company limited by shares* i *private limited company limited by guarantee* przez jednego tylko wspólnika. Takie spółki są określane mianem *single member private limited company*.

2. Geneza jednoosobowych spółek w prawie angielskim

Spółka kapitałowa w prawie brytyjskim jest tworem ustawodawcy⁵⁴. Przed 1840 r. nie było możliwe założenie korporacji bez specjalnej koncesji (*icharter*) ze strony Korony lub szczególnego aktu Parlamentu. Jednakże, odpowiadając na potrzeby życia gospodarczego, Parlament uchwalił w 1844 r. ustawę zwaną *Joint Stock Companies Act*. Na mocy tej ustawy, poprzez wpis do rejestru można było utworzyć korporację wyposażoną w osobowość prawną. Natomiast na mocy wydanego w 1855 r. *Limited Liability Act* zezwolono wspólnikom na ograniczenie ich odpowiedzialności za długi spółki. Wreszcie w 1862 r. wydano ustawę konsolidującą dotychczasowe osiągnięcia legislacyjne. Był to pierwszy *Companies Act* we współczesnym tego słowa znaczeniu⁵⁵. Zauważyć należy, iż wyżej wskazane regulacje dotyczyły raczej dużych przedsiębiorstw.

⁵² J.R. Birds, *Die britische Private Company*, [w:] *System...*, s. 138.

⁵³ Zobacz art. 1 sec. 2 *Companies Act* 1985.

⁵⁴ J.R. Birds, *Die britische...*, s. 139.

⁵⁵ J. Shearman, *Die Private Limited Company in England und Wales*, [w:] *Die GmbH- Rechte...*, s. 50.

Problematyka jednoosobowych spółek stosunkowo wcześniej stała się przedmiotem zainteresowania judykatury brytyjskiej. Wskazać tu należy na orzeczenie Izby Lordów z 1897 r. w sprawie *Salomon v. Salomon*⁵⁶. Orzeczenie to zasługuje na szersze omówienie. Sprawa dotyczyła spółki założonej przez kupca Salomona. Kupiec ten objął 20 tysięcy akcji, natomiast pozostałych sześciu członków jego rodziny objęło po jednej akcji. Następnie w stosunku do spółki otwarto postępowanie upadłościowe. Kupiec Salomon udzielił spółce pożyczki, otrzymując w zamian obligacje wyemitowane przez spółkę. Uzyskał także zabezpieczenie swej wierzytelności na majątku spółki. W trakcie procesu domagał się on pierwszeństwa zaspokojenia przed innymi wierzycielami spółki. W sprawie było sporne, czy mógł on skutecznie dochodzić swego roszczenia. Sądy niższych instancji negatywnie rozstrzygnęły tę kwestię, natomiast Izba Lordów zaprezentowała odmienne stanowisko. W motywach do tego orzeczenia stwierdzono, iż spółka została prawidłowo założona, stanowi ona odrębny podmiot, a więc nie może być mowy o osobistej odpowiedzialności wspólnika. Izba Lordów w ogóle nie zauważyła problemu, iż pozostali wspólnicy byli jedynie figurantami. Judykat ten doprowadził do masowego zakładania spółek przy udziale figurantów⁵⁷.

Jednakże nadal w Anglii nie było możliwe założenie spółki przez jedną osobę. Przyjmowano nadal recypowaną przez Blackstone'a rzymską zasadę: *tres faciunt Collegium*⁵⁸.

Prowadzenie działalności gospodarczej w formie spółki jednoosobowej skutkowało - w myśl art. 31 *Companies Act* 1948 - powstaniem osobistej odpowiedzialności jedyne go wspólnika. Wskazać także należy na art. 122 ust. 1 pkt e *Insohency Act* 1986, który stanowił, że spółka może zostać rozwiązana przez sąd, jeżeli liczba wspólników spadnie poniżej dwóch⁵⁹.

Rozróżnienie na *public* i *private company* wprowadził po raz pierwszy *Companies Act* z 1900 r., natomiast prawne pojęcie *private company* wprowadzono na mocy *Companies Act* z 1907 r. Takie spółki zwolnione były od pewnych ścisłych wymagań dotyczących ogłaszania danych. Musiały także spełniać następujące przesłanki: liczba wspólników nie mogła prze-

⁵⁶ Law Reports, Appeal Cases 1897, 22.

⁵⁷ V. O c h s, *Einpersonengesellschaft...*, s. 186.

⁵⁸ D. 50, 16, 85.

⁵⁹ M. L u l l e r, *Missglickte...*, s. 85.

kraczać pięćdziesięciu, nie mogły emitować akcji w ofercie publicznej, istniały także ograniczenia w zbywalności udziałów. W 1980 r. zrezygnowano z wyżej wskazanego systemu. Obecnie jedynym kryterium pozwalającym na rozróżnienie pomiędzy *private* a *public company* jest dostęp do rynku kapitałowego. Współcześnie zatem podstawową formą jest *private limited company*, natomiast istnienie *public company* uzależnione jest od spełnienia dodatkowych przesłanek. W szczególności chodzi tu o wymogi dotyczące minimalnej wysokości kapitału zakładowego takiej spółki⁶⁰.

Wreszcie w dniu 15 lipca 1992 r. ustawodawca brytyjski przyjął dwunastą dyrektywę⁶¹. Współcześnie można zatem założyć w Anglii jednoosobową *private company limited by shares* lub *by guarantee*. Natomiast w stosunku do innych form spółek obowiązują wyżej przedstawione zasady.

VI. Podsumowanie

Na zakończenie niniejszych rozważań stwierdzić należy, iż stanowiąca poszczególnych systemów prawnych w kwestii uznania dopuszczalności tworzenia jednoosobowej spółki z ograniczoną odpowiedzialnością były diametralnie różne. Praktycznie bez ograniczeń dopuszczała taką formę prawo niemieckie. Natomiast w Anglii i we Włoszech powstanie jednoosobowej spółki rodziło skutek w postaci nieograniczonej odpowiedzialności wspólnika. Prawo francuskie przewidywało w takim wypadku bardziej dotkliwą sankcję w postaci rozwiązania spółki *eo ipso*.

Jednakże stopniowo sytuacja ulegała zmianie. W Niemczech dopuszczono możliwość utworzenia jednoosobowej spółki w 1980 r. We Francji uznano taką figurę prawną pięć lat później. Natomiast we Włoszech i Anglii zmianę krytycznego stanowiska co do jednoosobowych spółek wymusiła dopiero dwunasta dyrektywa.

Niewykluczone, iż dyskusja tocząca się w piśmiennictwie nad problematyką jednoosobowych spółek przyczyni się do lepszego zrozumienia istoty spółki kapitałowej i jej elementów⁶².

⁶⁰ W myśl art. 118 ust. 1 w związku z art. 117 *Companies Act* 1985, kapitał takiej spółki wynosić powinien 50 tysięcy funtów.

⁶¹ *Companies (Single Member Private Limited Companies) Regulations* 1992, SI 1992/1699.

⁶² V. Ochs, *Einpersonengesellschaft...*, s. 231.

W doktrynie nie brakuje także głosów krytycznych wobec rozwiązań przyjętych przez dwunastą dyrektywę⁶³. Podkreśla się, iż uchwalenie dyrektywy było zbyt pochopne, a rozwiązania w niej zawarte są sprzeczne z tradycją prawną poszczególnych państw. Ostatnio M. Lutter ocenił dyrektywę jako krok wstecz na drodze do harmonizacji poszczególnych systemów prawnych. Uważa on także, iż współcześnie istnieje więcej różnic oraz prawnych „matni, sieci” niż poprzednio. Autor ten dostrzega także wiele powodów przemawiających przeciwko celowości tworzenia jednoosobowych spółek w niektórych państwach Wspólnoty⁶⁴.

⁶³ M. Lutter, *Missglickte...*, s. 81 i nast.

⁶⁴ M. L u l l e r, *Missglickte...*, s. 87 i 94; zob. także K.J. H o p t, *Europaisches Gesellschaftsrecht - Krise und neu Anlaufe*, ZIP 1998, s. 96 i nast.